

ЗДРАВНЕ

излиза два пѣти въ мѣсецъ, на
всѣко 1 и 15 число.

Цѣната

на в. „Здравне“ съ испращанieto:
за година седемъ лева, за 6 мѣ-
сеца — четири лева, отдѣлний
брой — 30 ст.

Обявления

се приематъ съ плата по 30 ст.
за единъ редъ.

ЗДРАВНЕ**АБОНАТИТЪ**

въ гр. Варна се приематъ въ кни-
жарницата на А. В. Велчева.

Абонатитъ въ Княжеството се
адресиратъ направо до редакцията
въ гр. Варна.

Въ Источна Румелия
абонатитъ внасятъ спомоществова-
нията си (35 гроша, иъ не въ
марки) на г. П. Карловскій
въ Пловдивъ.

ОБЩОДОСТЪПЕНЪ МЕДИЦИНСКИЙ И ХИГИЕНИЧЕСКИЙ ВѢСТНИКЪ

PER NOCTEM AD LUCEM!

ОТЪ МРАКЪ КЪМЪ СВѢТЛИНА!

Варна, 15 Декемврий 1885.

Съ настоящия брой свършваме първата година на в. „Здравне“. Ний захванѣхме нашата малка работа при доста неблаго-приятни условия и я свършваме срѣдъ още по лоши обстоятелства. Не ще бжде злѣ, ако хвърлемъ единъ повърхностенъ погледъ на свършения пѣтъ — изпълнение на программата си.

Когато предприехме издаването на „Здравне“, единъ почитаемий докторъ ни пишеше между друго: „У насъ се усѣща положи-телна необходимостъ въ издаване какъвто и да е медицинский вѣстникъ, който да за-познава публиката съ медицината, да ѝ пре-поръчва здравословни мѣрки, да я поучава и наставлява. Тая задача е възвишенна и не лишена отъ трудности. Препятствия — много; завистъ, завистъ, подсмивания — колкото щете. Публиката слуша мнѣнието на лѣбаритъ, и щомъ повечето сж противъ напредъкътъ, ето че и тя безсѣзнателно повтаря думитъ на ония проповѣдници, които по далечъ отъ носътъ си не могатъ да ви-дятъ. Увѣренъ съмъ, че „Здравне“ ще из-лѣзе на свѣтъ по срѣдъ усмивки, ругания, подигания рамена и скоро ще се осжди, като вѣстникъ глупавъ, ничтоженъ и проч. Но, като познавамъ инициаторътъ, смѣя да вѣрвамъ, че борбата ще представлява за него насърдчанне, че усмивкитъ ще му да-ватъ бодростъ за водение борбата.“

Разбира се, че подобно мнѣние никакъ не е било насърдчително; а при това дру-

гий високопочитаемъ другаръ — докторъ ни пишеше, „че такъво предприятие, освѣтъ загуби материални, на да ли ще може да ви ползова, защото по насъ не обичатъ да плащатъ пари.“

Посрѣдъ подобни предвѣщания „Здравне“ се появи на бѣлъ свѣтъ и редовно слѣд-ваше задачата си. Не знаеме — до колко успѣхме да удовлетвориимъ любознателността на читателитъ си, до колко бѣхме за тѣхъ полезни; тукъ-тамъ печатътъ ни удостои съ насърдчанне; въ нѣкой окръгъ се пре-поръчиваше вѣстникътъ ни на общинитъ; правителството се е абонирало на сто ек-земпляра за да раздаде „Здравне“ на бѣд-нитъ общински училища. Ако, по-нататкъ, злоба, завистъ, инсинуация могатъ да се приематъ като мѣрка на успѣхътъ, то и тѣ не сж липсували. Но трѣбва да заявимъ, че ний сами не сме благодарни отъ изпъл-нение на задачата си; ний знаемъ, че тя не бѣше на-пълно извършена и много ста-тии ту сж били легки и повърхностни, ту много учени и неразбрани за повечето отъ читателитъ ни.

Смѣемъ да увѣримъ читателитъ си, че усърдието и трудътъ, тѣжекъ трудъ, не сж липсували отъ нашата страна. Редакцията на единъ вѣстникъ, какъвто е нашия, винаги трѣбва да има предъ видъ читателитъ си, тѣхното образование и тѣхнитъ потребности. „Здравне“, ако е било честито да счита между читателитъ си много високообразо-вани хора, то трѣбвало да удовлетвори и простия читателъ. Трѣбва ли да се каже,

до колко това е мъчно, даже често непосиимо? А пакъ главното стремление на «Здравие» се заключава да бжде достъпно за всекиго. Нито една статия въ «Здравие» не се предназначаваше за ученикъ или за лѣкаритѣ, но само за публиката. Ний не търсихме слава, която, ни се вижда, даже смѣшно да се придобива чрезъ общодостъпно изложение на научнитѣ истини; ний искахме само да се ползува читателятъ и тука не сме убѣдени, дали постигнахме предначертаната си цѣль?

Дѣй обстоятелства сѣ прѣчили за успѣшното постигане на задачата ни: малкото участие на сътрудницитѣ и твърдѣ малкия размѣръ на вѣстника, при доста обширната му програма. Душевно съжаляваме и скърбимъ, че малцина отъ нашитѣ лѣкари участвахъ тая година въ «Здравие», когато колонитѣ му сѣ били отворени за всѣко съобщение; толкова повече душевно сме благодарни на ония гг. лѣкари, които безкористно сѣ внесли лептата си на общата полза. Иъ при такива обстоятелства бѣхме принудени да пренасяме въ «Здравие» статии отъ иностранната общодостъпна медицинска литература; при това ний винаги давахме предпочитение на рускитѣ автори, языкътъ на които е сроденъ съ българскитѣ. — Малкия размѣръ на «Здравие» е прѣчилъ както на разнообразието, тъй и на пълнотата на статитѣ; но това зависяше вече не отъ насъ, защото средствата за издаването сѣ били и сѣ нищожни. Самото издаване на «Здравие», правичко да си кажимъ, имаше характеръ благотворителенъ, защото съ подобни нищожни средства не се издаватъ вѣстници . . .

Както и да е — искарахме годината и оставяме на читателитѣ си да се произнесжтъ — полезно-ли е било за тѣхъ «Здравие». Но ако вѣстникътъ ни се бореше съ разни мъчности — между които нередовното исплащане на абонатитѣ заема видно мѣсто — то сегашното време, което прекарва страната, ни се види съвсѣмъ неблагоприятно за издаване на подобенъ вѣстникъ. По тази причина, и като испълнихме задълженията си спрямо помоществователитѣ си, спираме временно издаването на

в. «Здравие» до друго по-благоприятно време. Молимъ, прочее, гг. абонатитѣ да ни съобщатъ дали имъ е желателно да се продължава «Здравие» и съгласни-ли сѣ да го поддържатъ въ случай на възобновеннето му?

Много Ви здравие, гг. читатели, до нова срѣща!

Училището и домътъ.

Отъ д-ра Бока.

Преводъ С. Х. Н.

Бъдущността на народа зависи отъ училището, понеже презъ него минава пжтьтъ, който води къмъ истинската свобода, къмъ възвишенната хуманность (человѣколюбие), къмъ разума и чистата нравственность. И ако замѣрътъ (цѣльта) на училището е тосъ, то, право да си кажемъ, принадлежи му много повече да удовлетворява много и високи изисквания, отъ колкото се е вършило това до сега. Когато се гради и устройва здание за училище съ нужнитѣ тамъ чипове (сѣдалища), гимнастически и рекреационни (почивателни) зали и др., общинитѣ и училищнитѣ началничества трѣба да иматъ предъ око главно здравнето на дѣцата; послѣ, трѣба да има достатъчно сборки (коллекции), каквото преподаването да се извършва нагледно; распределението на предметитѣ и часоветѣ да претърпи радикално измѣнение; дѣцата, преди всичко, да се научатъ да мислятъ и, намѣсто разни ненужни нѣща, съ чисто изучаване безполезно си товарятъ паметта, да имъ се съобщаватъ свѣдения за законитѣ, които владѣятъ въ природата и въ челоуѣческото тѣло. Въ заведенията, които искаравтъ учители, трѣба да се преподаватъ по-правилни отбери (понятия) за тѣлесното и духовното възпитание на челоуѣка, — учителитѣ непременно трѣба да получаватъ антропологически-педагогическо образование и да умѣятъ не само да учжтъ, но и да възпитаватъ; директоритѣ трѣба задружно съ своитѣ учители да обмислюватъ за благого на училището и ученицитѣ, а не да играятъ ролята на самодръжца.

Человѣку се дожелѣва, като глѣда това, което дневното училище върши въ умствено, нравствено и физическо отношение съ испроважданитѣ въ него дѣца, макаръ това до нѣйдѣ и да се извиѣва съ тѣзи прѣчки, съ които е принудено да се бори, благодарение на лѣжовното домашно възпитаване дѣцата, особено въ първитѣ години на тѣхний животъ. Но за това превратно възпитаване дѣцата у дома все пакъ училището е виновато, понеже сами родителитѣ, най-повече майкитѣ, благодарение на сжщото училище, не сж добили понѣ отъ малко-малко отберъ относително това, което се изисква за физическата и нравственната природа на человѣка. Отъ тукъ произлиза, гдѣто у твърдѣ малко лица се срѣщатъ тѣзи добродѣтели, които желателно би било да видѣхмѣ у всѣкого человѣка, именно: себевладанieto и себепотвърженостъта, истинската любовъ къмъ человѣка, чувството на честъта и свѣтълъ, отъ нищо непомраченъ разсѣдѣкъ; отъ тукъ произлиза и това, гдѣто животътъ у по-многого людие се управлява отъ егоизмътъ, пусто-славieto, властолюбieto и прислужничеството, суетвѣрието, завистъта и злорадството. Още отъ тукъ произлиза и гдѣто твърдѣ малко число человѣци могатъ правилно да мислятъ, и гдѣто съвременниятъ человѣкъ съчувствува на разни рожби на нечѣжеството: каквото вѣрата въ свѣрхестественното, спиритизмътъ (сѣобщаванне съ душитъ на умрѣлитѣ), френологията (наука за узнаване способноститѣ и характерътъ на человѣка по издалнинитѣ на черепа), омеопатията, вегетаризмътъ (трѣвоядностъ у человѣка), симпатическитѣ средства и вѣрата въ глѣдачитѣ и глѣдачкитѣ (вѣщари и вѣщници), секретнитѣ средства, комунизмътъ и пр.

Ако учителитѣ и възпитателитѣ желаятъ да направятъ дѣтето нормаленъ человѣкъ, то преди всичко трѣба да помнятъ слѣдующитѣ фактове: всичко, що человѣкъ върши, всичко, що произхожда въ човѣческото тѣло, каквато сила и да развива человѣкъ, — всичко това се извършва отъ напълно опредѣлени вещества и органи, които иматъ напълно опредѣлено строение и опредѣленъ химически съставъ. Станжтъ си нѣкакви из-

мѣнения въ този съставъ и въ строението на нѣкой органъ, то сѣтнината на това е — нарушение или загуба на неговата дѣятелностъ. — Дѣятелностъта на органитѣ постоянно е свързана съ утрѣбванieto (харчението) на извѣстенъ дѣлъ отъ тѣхната субстанция (основно вещество), и това утрѣбване туря предѣлъ на дѣятелностъта. Утрѣбванieto произлиза отъ това, че изгаря субстанцията на органитѣ (при помощъта на кислорода); при това горение развива се топлина, образуватъ се продукти на горенieto, които ние можемъ да нарѣчемъ стории (шлакове) на тъканитѣ или утеготителни вещества. Ако таквизито вещества не се отдалечаватъ изъ тъканитѣ на органи, а се натрупватъ въ него, то дѣятелностъта му все повече и повече се затруднява и най-послѣ се прекратява. Така сжщо и органътъ става все по-малко и по-малко способенъ да извършва своята работа, ако би тая частъ отъ тъканъта, която е утрѣбена при работенieto, не се замѣстя съ ново вещество, съвсѣмъ еднакво съ субстанцията на органа. --- Тая загуба и постоянното обновяване на работещитѣ органи (обновението на веществата) зависятъ отъ дѣйствието на кислорода върху органитѣ, а изхвърляването утеготителнитѣ вещества, както и набавляването органитѣ съ новъ строителенъ материалъ, извършва се отъ кръвообращението; предаването и прѣеманieto се извършва въ косменнитѣ (власнитѣ, капиларнитѣ) съсъдове. Загубата на органа произлиза во време на неговото работенне, а обновението — во времето на почивката; ето защо, на всѣки органъ; слѣдъ работенieto му, необходима му е почивка. Съ правилната зареда между работата и почивката масата на органа повече закънува, и той става по-способенъ да върши извѣстна работа.

По-нататѣкъ, възпитателитѣ и учителитѣ трѣба да помнятъ това, че макаръ человѣкъ (като предполагаемѣ, че той се е родилъ здравъ) и да дохажда на свѣтъ съ готовъ въ тѣлото си апаратъ, при помощъта на който може да мисли, да чувствува и да желае, на кѣсо казано, — да проявява духовната си дѣятелностъ, но при все това, той трѣба по-напрѣдъ да го научи на това.

Тосъ аппаратъ е мозъкътъ (въ черепната празнина) заедно со своитѣ нерви и апарати на чувствата и усѣщанията. — Самъ по себе си мозъкътъ съвѣмъ не притежава ни опредѣлена духовна дѣятелностъ, ни вродено стремление къмъ доброто или злото, вѣрата или суевѣрието; къмъ всичко това той се възбужда и всичко това му става привычка, сжщо както свободното употрѣбяване различнитѣ двигателни апарати (умѣнieto да говоримъ, да пѣемъ, да свиримъ фортепьяно, хороигранieto, гимнастиката) може да се придобие само чрезъ упражняване (привичка). Человѣкъ се не ражда нито престѣпникъ, нито добродѣтеленъ: всичко това е работа на възпитанието. — Мозъкътъ се възбужда къмъ умственна работа отъ впечатленията, отъ които едни влизатъ въ него изъ външниятъ свѣтъ при помощта на органитъ на чувствата и тѣхнитѣ нерви, а други — изъ нашето собствено тѣло при помощта на нервитѣ за усѣщанieto (чувствователнитѣ нерви). Работата на мозъкътъ напълно се съобразува съ родѣтѣтъ на впечатленията и се увеличава и съвършенствува само постѣпенно чрезъ привычка. Що и какъ ще работи отпослѣ мозъкътъ, — всичко това е само продуктъ на предишнитѣ впечатления и привычки. Дѣятелността на мозъкътъ (както у животнитѣ, така и у человекъ) може да бжде съвършенно различно образована при помощта на различното дѣйствие на различнитѣ впечатления. Вслѣдствие на тасъ образователна способностъ на мозъка, можемъ съ привычка (т. е. съ често повтаряние сжщитѣ впечатления) толкось често да възпитаемъ человекъ на добро, както и на зло, и отъ самата му младостъ да поселимъ въ мозъкътъ му извѣстни идеи така, щото той ще бжде твърдо убѣденъ, че се е родилъ съ тѣхъ, а не че отпослѣ ги е придобилъ. Поради това главното правило при възпитанието на человекъ е слѣдующето: отъ самото му рождение да отдалечимъ отъ него всичко, къмъ което не трѣба да привиква, и напротивъ непрестанно да повтаряме онова, което трѣба да му стане като втора природа. Силно се заблуждава онзи, който мисли, че възрастниятъ всѣгашъ ще успѣе

да си освои това, което би трѣбало да знае въ младостта за да образова своя разсѣдѣкъ, но което не му сж съобщили въ онова време, и че, слѣдов., той ще бжде въ състояние да се освободи или даже ще се освободи отъ превратното си образование. Нелѣпоститѣ, суевѣрието, които сж се загниздили още отъ младостта въ главата (мозъкътъ) на възрастниятъ, пускатъ въ нея толкось глѣбоки корени, щото не е лесно да се искоренятъ, било съ разумни доказателства, било съ фактове. Тѣкмо така не е лесно за възрастниятъ да премахне отъ себе си недостатѣцитѣ въ характера, които сж се посадили въ него въ младостта му. Ето защо, за да се приготви человекъ къмъ добро бѣдущѣ, трѣба на физическото и духовното му възпитание да се поставятъ твърди и трайни основи отъ родителския му домъ и отъ училището, още до като е дѣте.

Че впечатленията, които дѣйствуватъ на человекъ въ най-ранната му младина, оставатъ въ него презъ цѣлий му животъ, — това ясно се доказва чрезъ трайното сжществуване на различитѣ религиозни секти. Почти всѣкой сектантъ е твърдо убѣденъ, че неговата вѣра е най-истинната, — и то за туй, че него отъ малкъ сж го приучвали да глѣда на нея, като на права. А пѣкъ знайно е, че секти сжществуваатъ съ стотини, и всичкитѣ си различаватъ твърдѣ много въ своитѣ положения. — Което казахме за вѣрата, можемъ да го кажемъ и за суевѣрието: да го искоренимъ — е почти невъзможно, ако человекъ отъ младинитѣ си привикне да се подчинява на неговата властъ. Но какви страшни бѣди и какви безчеловѣчни дѣла — които осекърбаватъ разумътъ и человекъското достоинство — поражда фанатическата вѣра и суевѣрието, които сж посадени въ младостта, — това го доказватъ гоненията противъ магноситѣ, които гонения правятъ да настрѣхвватъ человекъку космитѣ; доказватъ го още позорнитѣ религиозни войни, недостойнитѣ гонения противъ друговѣрцитѣ и жестокото, въ предишнитѣ времена, обнасяние съ тѣзи, които страдаятъ отъ душевни болѣсти; тѣзи болѣсти на мозъкътъ (лудостта) се смотрѣли като рожба на грѣхътъ и дяволътъ.

Какъ съвсѣмъ другоаче глѣдатъ сега на тѣзи едноврѣмешни безчеловѣчни ужаси! Какъ отъ началото на сѣществуванieto на чeлoвѣчecкитѣ родъ сѣ се измѣнили възглѣдоветѣ върху хуманността и върху това, което е противно на хуманността!

Хранение и диета.

Отъ профессора Т. Билроти.

(Край.)

5) Ако жлезитѣ на червѣното було, прѣзъ които трѣба да преминува питателниятъ сокъ изъ смугателнитѣ сѣждове, сѣ запушени (затулени), което често се случва у дѣцата, то чeлoвѣкътъ умира отъ гладъ, защото хранителниятъ сокъ твърдѣ малко или съвсѣмъ не отива въ кръвта.

6) Притичанието на кръвта съ добрий хранителний сокъ къмъ всичкитѣ съставни части на тѣлото не би имало върху тѣхъ никакво влияние, ако тѣ не сѣ въ състояние да приематъ у себе си донесения материялъ и да изработятъ изъ него съставнитѣ си части: мусци (мѣсо), тлъстина, съединителна тъканъ (ципи, подплата), жлези, мозгъ, нерви, сѣждове. И така сѣщността на животътъ зависи не по-малко отъ тѣзи части, образовани повечето изъ влакна, както и отъ дѣятелността на мозгътъ, нервитѣ, сърдцето и дѣханието. Ни една часть отъ общата дѣятелностъ не може да сѣществува безъ другата; и не само че отъ сѣвъкупността имъ живѣе цѣлий чeлoвѣкътъ, но и всѣка негова най-малка частица! Възможно е да се приготви такъвъ апаратъ, посредствомъ който да се кара кръвта изъ сърдцето въ мъртвото тѣло, но съ това то нѣма да живѣе, защото отдѣлитѣ му частички сѣ изгубили вече своя животъ.

Колко всичко това е сложно и трудно за разбиране! Азъ искахъ само да застава нагледвачитѣ на болнитѣ да хвърлятъ погледъ върху тая малка часть отъ учението за живота (биологията, физиологията), за да не считатъ за съвсѣмъ леко нѣщо — измършавѣлъ чeлoвѣкътъ да се направи да затлъстѣе, слабыйтъ — силенъ, тлъстийтъ — мършавъ. Това е работа на лѣкарьтъ — той да си бие главата и да търси гдѣ лѣжатъ причинитѣ за растрoйството на хранението во всѣки отдѣленъ случай и какъ да се премахнатъ.

Въ заключение, искамъ да направя нѣколко общи забѣлѣжки, които се отнасятъ тукъ.

Вече отъ казаното тукъ става ясно, че хранението на болнитѣ е ограничено въ пѣвѣстни естествени граници. Трѣба да се откажемъ

отъ мисълта, че измършавяннето и слабостта могатъ да се отмахнатъ съ незабавно доставяние голѣмо количество каквато и да била храна. Безъ да говоримъ, че въ много случаи това може да бѣде вредително, даже смъртоносно. — вкарването на голѣмо количество хранителни вещества въ организмътъ на чeлoвѣкътъ такъвъ, който е повреденъ въ храносмилателнитѣ си органи, така малко ще да му принесе полза, както и на единъ автоматъ (машина, нагласена така, щото да се движи като жива), ако му влѣяхме най-добри гостба.

За щастие, рѣдко пѣти се случва пълна недѣятелностъ на храносмилателнитѣ органи; даже въ най-тѣжкитѣ болѣсти има още възможностъ да се възприме най-необходимото количество вода, а тѣй сѣщо да се вкратъ рѣдкави разтвори отъ нѣкое необходимо хранително вещество.

Публиката всѣкогашъ се твърдѣ много чуди, какъ е възможно така дълго време да се поддържа животътъ на люде, които (това често бива при тѣжката болѣсть) лежатъ безъ съзнание, безъ да усѣщатъ гладъ и жада въ течението на много недѣли и които безъ нагледване навѣрно би загинали.

Природоиспитателътъ знае, че умѣренъ човѣкъ, който располага съ добри средства, изѣда най-малко 4—6 пѣти повече храна, отъ колкото е необходимо за да извършва като-дневната си работа. Именно по това се отличава човѣкътъ отъ животината, че той ѣде не само за да живѣе, но и за това, че намира удоволствие въ приеманнето на храната.

Така сѣщо е погрѣшно мнѣнието, че е възможно скоро да се подкрѣпятъ слабитѣ дѣца и слабитѣ болни, като имъ се вкара въ стомахътъ твърдѣ концентрирана рѣдкава храна. На това се противятъ и самитѣ болни, които съ отвращение се отклоняватъ отъ да приематъ най-силнитѣ и вкусни мѣсани отвари и на които даже обикновенната супа (чорба), която всѣкой день се употребява, се вижда твърдѣ силна. Освѣнъ разтворитѣ на различни минерални соки, които вече отъ природата сѣ примѣсени съ повечето отъ нашитѣ хранителни средства, нѣма никоя друга храна, която да може да се приеме въ кръвта безъ помощта на слюнката, на желудочний и червѣний сокъ и безъ движението на желудокътъ и червата. Ако ѣдението на храносмилателнитѣ сокове и е прѣкъснѣло и самийтъ храносмилателенъ апаратъ прѣкъсва своята дѣятелностъ, то вкараната въ желудокътъ храна само отеготява вътрѣшноститѣ. Между тая пълна недѣятелностъ и силната здрава дѣятелностъ на храносмилателнитѣ органи има толкови стѣпала, както между острата болѣсть и пълното здравие. Туй сѣ то малкитѣ стѣпала на условното здравие, на условната сила, условната дѣятелностъ, отъ които

человѣкъ така неохотно слиза, защото той инстинктивно чувства, че слѣдъ това слизание рѣдко се достига тая височина, на която е стоилъ. Ако той е изеднажъ хвърленъ отъ съдбата нѣколко стѣпала на долу, или, по леко — мислене, той самъ е скочилъ, то не може вече съ едно затирание да се качи на първоначалната височина, но като слабо и безпомощно дѣте трѣба да се катери отъ стѣпало на стѣпало. Слабиятъ болникъ трѣба да се върне почти къмъ дѣтската храна и къмъ дѣтскитъ прилички; само тогасъ храната ще му принесе полза, ако му се дава често, но по малко и въ рѣдкава форма, споредъ слабитъ му храносмилателни сили. Ако болниятъ при оздравяването си получава всѣки 1—2 часа по малко гълъбяна, кокоша или телешка супа и по-малко чай съ сухарини и друго таквостъ, което има твърдъ слабо хранително достоинство, то той не само отъ денъ на денъ ще бѣде по-якъ, но и съ удовлетвение ще очаква времето на малкитъ си трапези. Ако ли пъкъ му даваме на денъ по еднажъ или дважъ силенъ мѣсянъ буlionъ отъ костенурка — жаба или изъ отвара отъ волска опашка, който даже отъ здравитъ се приема въ видъ на рѣдкаво мѣсо и комуто съ разни приправи може да се придаде най-високо хранително достоинство, то болниятъ съ пълно право ще се откаже да приеме ако ще би и една лъжичка (на болниятъ е противна и силната ароматна миризма, която за здравия бива толкостъ приятна); ако ли пъкъ приеме, то тая храна ще легне на желудокътъ му като крушумъ, безъ да му принесе нѣкаква полза.

При храненето и днетата на болнитъ дължини сме въобще да имаме на умъ, че образованиитъ чловѣкъ, като си е избралъ таквъ или иначежъ животъ, направилъ е това тѣй, не защото го е считалъ за най-полезно за здравнето (напр. да ѣде единъ или два пѣти на денъ и при това въ грѣзно количество), но за това, че при тѣзи условия той има възможность да изработва необходимото за живота и да спечелва повече време за работенне. Нека погледнемъ на себе си! Гдѣ сѣ тѣзи хора, които да питатъ, каква страна, каквъ градъ, какво занятие, каквъ начинъ на живѣяние сѣ най-полезни за тѣхното здравне? И колко малко сѣ тѣзи хора, които си задаватъ питанне за тѣзи обстоятелства! Повечето хора живѣятъ така, както имъ позволяватъ обстоятелствата. Ако тѣлото имъ страда при това, ако то слѣдъ многогодишнй трудове е омаломощило, ако е вече неспособно така да работи, както по-напредъ, тогасъ викатъ на помощъ лѣкарьтъ. Нека при това се даде който да билъ лѣкъ изъ аптеката, ако ще би най-скѣпийтъ, и да се употребѣи най-правилно; но щомъ лѣкарьтъ обясни на болниятъ, че той трѣба да измѣни своя начинъ на живѣяние така и така и щомъ

му даде да разбере, че за да бѣде сгоденъ за работа, трѣба да върши това, и да избѣгва онова. — то болниятъ едва ли ще го изслуша и просто ще му обясни, че той не може и не иска нищо да измѣни въ своя образъ на живота или че него съвсѣмъ погрѣшно го считатъ за боленъ. «Дайте ми, казва болникътъ, дѣйствително средство противъ главоболието ми и противъ повредата на стомаха ми — и азъ ще бѣджъ съвършенно здравъ, както си бѣхъ и преди.» Че повалнитъ и много други болѣсти ненадѣйно поразяватъ хората, както и поврежденнето, това всички го разбиратъ; че коренътъ на много болѣсти лѣжи въ слабото развитіе и несъвършенство на тая или друга частъ на тѣлото; че пълно равномерно здравие на тѣлото и духа се рѣдко срѣща, също както съвършенната красота, — това много го признаватъ въобще за вѣрно, но при все това не искатъ да дойдатъ до това неприятно съзнание, че тѣ принадлежатъ къмъ не напълно съвършеннитъ създавня! Подобно нѣщо не трѣба да се изисква отъ никого! Представленето, че всичкитъ хора сѣ равни, е една отъ най-благодѣтелнитъ иллюзии, чрезъ които нашето столѣтие се непрекъснато облагородява и съвършенствува; то съставлява источникътъ на неизмѣрното щастие за много хиляди хора, защото съ него е свързано изпекването равноправность за всичкитъ хора — изпекване, което съставлява основата на сегашното чловѣческо общество. Ние не желаемъ да покланяемъ тѣзи основи, но не прѣци, ако имаме за тѣхъ ясно представление, защото само тогасъ можемъ да намираме средства да изглаждаме тая неравномерность, която майка-природа всѣкогашъ изново извиква. Нѣма съмнѣние, че тѣзи несъвършенства се появяватъ въ различни обстоятелства, когато силитъ на чловѣка се излагатъ на испытание при трудноститъ, които сѣ свързани съ изпълненнето на опредѣлени задачи, при което даже най-якийтъ чловѣкъ, вслѣдствие неумѣренната работа и старостъта, рано или късно поченва да неотговаря на работата си. Това е резултатъ на опитътъ, предъ който ние трѣба смиренно да се преклонимъ.

За тютюньтъ.

Отъ проф. И. М. Догелъ ¹⁾.

Всѣкий чловѣкъ желае да достигне презъ живота си най-хубавото нѣщо и всѣкий изъ пѣсъ се стареа да си достави извѣстенъ родъ удоволствие. Когато чловѣкъ достигне желаемата си цѣль, той се счита за нѣкое време

¹⁾ Изъ книгата му: „Табакъ, какъ прихоть и несчастье чловѣка.“ Казань, 1885 г.

щастливъ. Удовлетворението или неудовлетворението на едно известно желание прави човъка да се чувствава щастливъ или злочестъ. Но, като удовлетворяваме своето желание, много пъти ставаме робъ на това желание, и, най-сетѣ, безсѣзнателно — безъ да искаме — си приготвяме страдания.

Едно отъ желанията, свойствено и на образовани и на дивни човѣкъ, се състои въ нуждата за удовлетворение чувството на глад и на жаждата; въ случай на болѣсть, явява се друго желание, — да си облекчимъ болката и страданията. И ето защо човѣкъ се е трудилъ и се труди всекога да си търси храна, пите и средства, които да могатъ да облекчаватъ страданията му, когато се разболѣе. Човѣкъ, колкото повече време е живѣлъ, и колкото повече умствено се е занимавалъ, толкова по-разнообразни вещества познава, който да се употребяватъ за храна, тъй щото, по родътъ на храната или по начина на нейното приготвяние, можемъ да сѣдимъ, до известна степенъ, за културата на самия човѣкъ. Освѣнъ храната има много такива вещества, които служатъ за удовлетворение на различни желания у такъвъ човѣкъ, който се старае да намѣри за всеко отъ 5-тъхъ си чувства средство за да ги възбуди.

Въ различни страни по свѣта разни народи сѣ употребявали и употребяватъ едното или другото средство, съ цѣлъ да получатъ известно удоволствие чрезъ раздражение и възбуждение на нервната система. Къмъ такива средства се отнасятъ: парагвайскій чай, китайскій чай, кафе, кока, какао, гашишъ, опиумъ и тютюнъ. Отъ всичкитъ горѣприведени средства, само какаото може да се счита до нѣйдъ хранително вещество, а отъ останалитъ — едни служатъ за удовлетворение желанията на човѣка, а други по нѣкога за добри лѣкарства. А колкото за тютюня, той служи исклучително за удоволствие на човѣка, и много пъти, ако не всекога, докарва голѣмо нещастие на оновога, който го употребява.

Тютюнътъ (tabacco) е растение, което е получило названието си, споредъ единъ, отъ островъ Табаго; по мнѣнието на други отъ името на провинцията tabacco въ Америка. — Al. Humboldt казва, че жителитъ на островъ Ханти (St. Domingo) подъ думата та ба ко разбиратъ цигаре или лула и че Испанцитъ сѣ сѣщата дума именувалят самото растение за пушенне — тютюня. — Перуанцитъ наричали това растение — сапри; а мексиканското му название е петумъ или петунъ. Аравитянитъ подъ думата буюербгангъ — пушѣтъ или димъ — разбиратъ тютюненото растение. Латинското му название «*nicotiana tabacum*» се е получило отъ Иванъ Нико, бившия француз-

скій посланикъ при Португалския дворъ въ време на Екатерина Медичи.

Въ настояще време тютюня се развъжда по всичкитъ части на свѣта: Америка, Европа, Африка, Азия и Австралия.

Извѣстниятъ ботаникъ Декандолъ искава до 58 различни видове тютюнъ. Но числото на видоветъ въ настояще време, навѣрно, е много по-значително отъ горѣприведеното, тъй като това растение обладава необикновена способностъ да се преражда.

Успѣхътъ въ развъждането на различнитъ видове тютюнъ зависи отъ климатическитъ условия, отъ почвата и отъ нейното подобрене. Тютюня принадлежи къмъ ония растения, които могатъ да вирѣятъ въ топлия, умѣренния и умѣренно-студения климатъ. Въ топлия климатъ тютюня се развива по-скоро отъ колкото въ другитъ климати. Въ Европа за най-благоприятна мѣстностъ за обработването на тютюня се счита она, която служи за обработването на гроздето. — Почва, която изобилува съ калий, фосфоръ и азотъ е най-сгодна за развъждането на тютюня.

Въ съставътъ на тютюненитъ листи влиза никотинъ ($C_{10}H_{14}N_2$) — алколоидъ въ течна състояние, лесно испаримъ, безкислороденъ, съ алкалична реакция и съ проникателна тютюнена миризма. Никотина е билъ откритъ въ 1809 г. отъ Vanquelin'a, и после е билъ изученъ по старателно отъ други извѣстни химичи. Освѣнъ никотина въ тютюненитъ листи се намира: никотинанинъ — бѣли кристалически пластинки — видъ отъ камфоръ, аммиакъ, калий, натрий, кальций, кремний, магнезий, желязо; киселини: сѣрна, солна, азотна (кисапъ), фосфорна, оцетна, пектинова; восакъ, смола и бѣлтъчно вещество.

Въобще, по-горнитъ видове на тютюня съдържатъ по-малко никотинъ, отъ колкото по-долнитъ.

Когато приготвятъ тютюненитъ листи за продажъ, то съставътъ имъ се измѣнява вслѣдствие на варенето му, а тъй сѣщо и по причина на различнитъ размѣсвания съ тютюня, които го правятъ за различни цѣли.

При варенето се губи нѣкоко количество отъ никотина. По извѣстнитъ прихѣсвания къмъ тютюня сѣ: хлористий натрий (готварска солъ), силитра (гюверджеле), нишадъръ, малина, ибѣлки, кафе, чай, вино, бензойна киселина, кихлибаръ, торчи, даже пикочъ и други вещества, които съставляватъ тайна на фабрикантитъ. Тука можемъ тъй сѣщо да причислимъ фалсификациитъ (подправянията) на тютюня сѣ листитъ на зелето, циглото, картозитъ и *melilotus officinalis*, който съдържа алколоидъ гумаринъ, който дѣйствува върху животния организъмъ, както никотина.

Никотина представлява отрова, която дѣйствува най-много на нервната система: на

главния и гръбначния мозък и по крайщата на нервите въ различните органи и ткани. Най-напредъ тютюня произвежда възбуждение, а послѣ притѣснение на нервната система. Преди всичко никотина измѣнява отправленията на главния мозък, по сетивъ, той дѣйствува на гръбначния мозък и на нервите. Човекътъ подъ влиянието на никотина усѣща главоболие, главата му се замайва, спи му се, чувствува слабостъ и му се измѣнява зрѣнието и слуха. Ако човекътъ е отровенъ до известна степенъ съ никотинъ, то се забѣлзва, че той губи съзнанието си, паметта си, правилното движение се нарушава, захваща да дишѣ много трудно и, най-сетивъ, се появяватъ силни треперения. У хора, които пушатъ често и много тютюнъ, се забѣлзва слабо отдѣляние на лигитѣ отъ лигавитѣ жлѣзички на дихателните органи, съ което до нѣидъ се обяснява дрезгавостта на гласа у такива хора, подиранieto на гърлото, кратка, но често подновявана кашлица, хричане, а у нѣкои, които страдатъ отъ гърдоболіе, вслѣдствие пушението на тютюня, се забѣлзва и кръвоплюение. Профессоръ Буялскій справедливо казва, че хора, които иматъ отъ природата охтичаво или въобще слабо тѣло, непременно трѣба да се откажатъ отъ пушеніето на тютюня. Английския врачъ Лейкокъ твърждава, че вслѣдствие пушеніето на тютюня може да произлезе не само възпаление, но даже и нараняване на гортанната лигавица.

Отдѣлянието на желудочния сокъ и изпразванията на червата у ония, които пушатъ тютюнъ, бива то по-силно, то по-слабо; послѣдното се забѣлзва най-много у такива, които пушатъ много и продължително. Много хора — терекни иматъ слабъ апетитъ (нищакъ) и страдатъ често сутринта отъ блѣвачъ или имъ се подига; това особено се забѣлзва у страдащите отъ разстроено пищеварение. Проф. Тидеманъ твърждава, че обикновенното послѣдствие отъ извѣннѣрното пушението на силенъ (кискинъ) тютюнъ или цигаръ състои въ остро или хроническото възпаление на лигавата ципа въ гърлото, гръбланата и дихателното гърло (гръцмудя). Такива хора много страдаятъ отъ възпаление, отъ подуване на небцето и отъ бадемообразни слѣзи при бързото промѣняване на времето и при студентъ влаженъ въздухъ.

И органъ на зрѣнието, не по-малко отъ другитѣ органи, страда отъ пушеніето на тютюня, отъ което се появява силна болка въ лигавата мръжеста облачка на този органъ.

Сърдцебението отъ дѣйствието на никотина или тютюнения пушакъ у человека и у млѣкопитающитѣ животни, ту закъснява, ту зачестява и съ това се нарушава правилното свиваніе на сърдцето.

Освѣтъ това длъженъ съмъ да спомѣна, че къмъ числото на болѣститѣ, произходящи отъ пушеніето на тютюня и които иматъ свързка съ неправилната дѣятелностъ на сърдцето, спорѣдъ докторъ Веаи и други нѣкои доктори, принадлежи тѣй нарѣчената гърдна жаба (*angina pectoris*), която се състои въ такова млѣчително вътрѣшно безпокойствие, щото на болния му се струва, че живота му се прекратява.

Скоростта, съ която кръвта тече по жилитѣ ни, бива тѣй сѣщо неправилна при пушеніето на тютюня: отъ най-напредъ захваща да се позасялва, и слѣдъ малко време пакъ закъснява.

Тютюня се употребява въ видъ на папирѣси, на свити цигари, и се пуши презъ цигарета, дѣто димътъ се охлажда и загубва нѣкои отъ съставнитѣ си части. Димътъ се измѣнява още повече, ако минава прѣзъ дълги чибуди или, както е въ наргелето, прѣзъ маркуча и прѣзъ водата.

При пушеніето на тютюня, освѣтъ съставнитѣ му части, оказватъ влияние на организма още температурата на дима и механическото раздражение на устнитѣ. И затова, колкото е по-късо цигарето, толкова е по-вредно за организма.

Пушеніето на цигари е по-вредно отъ пушеніето на папирѣси, а употреблението на послѣднитѣ по-лошо отъ пушението чрезъ цигарета чубуди или наргелета.

Ония, които пушатъ люти цигари, поглѣщатъ повече никотинъ, отъ колкото това става при пушението на папирѣси или съ цигарета.

Ако къмъ всичко това прибавимъ, че тѣзи, които пушатъ тютюнъ, употребяватъ и спиртни питиета, то се разбира, че това ще бѣде още по-вредно за човѣческиятъ организмъ. И тази вреда е толкова по-значителна, колкото е помладѣ организмъ, като на пр. юношескиятъ или дѣтинскиятъ. *Desaîs n'e*, на основание многочисленнитѣ си наблюдения, твърждава, че у дѣца (отъ 9 до 15 години), които пушатъ тютюнъ, той забѣлвзатъ явно растройство на пищевареніето, затѣпение на ума, и много или малко влечение къмъ силни питиета.

Безъ да се глѣда на доказаното вече вредно влияние на тютюня върху организма, употреблението му все повече и повече се распространява по свѣта. Пита се, кое особено е благоприятствувало и въ настояще време спомага за развитието на страстта или употреблението на тютюня? Не е ли това минутно увлечение, или мода, която човекътъ слѣди по нѣкога безсѣзнателно; не е ли това обикновенно подражание? — Не представлява ли пушеніето и дѣвченіето на тютюня или смърканіето на емфето нѣкоя необходимостъ или извѣстенъ родъ удоволствие, което не може да се замѣни съ нищо друго? — Да не би употреблението на

тютюния да докарва нѣкое естетическо наслаждение на чловѣка, както музиката или живописството? Може би, тютюния е важенъ за чловѣка, като добро лѣкарство, съ помощта на което той облекчава страданията си или предварава развитието на болѣститѣ? Ако страстта къмъ пушеннето на тютюния е само минутно увлечение или мода, то трѣбвало би да се очаква, щото употреблението на тютюния отдавна още да е било оставено и забравено. А между това ний виждаме; че употреблението на тютюния, както бѣхме казали, все повече и повече се развива и че то съществува отъ цѣли вѣкове насамъ. — Ето защо страстта къмъ пушеннето на тютюния трѣба да си има друго осънование.

Като вземемъ въ внимание, че почти всичкитѣ народи употребяватъ тютюния за пушенне, дѣвченне или смърканне, то трѣба да предположимъ, че това растение представлява, може би, вещество твърдѣ приятно за вкуса и обонянието, по причина на миризмата му. Ако и да казватъ, че за вкуса прение нѣма, то едва ли ще се намѣри нѣкой, който да утвърждава, че чловѣкъ дѣвче или пуши тютюния, защото много приятно дѣйствува на чувството на вкуса, както захара или други подобни нему вещества. Нѣкои отъ първобитнитѣ обитатели на Америка сѣ пушили тютюния презъ носа си, и най-сетнѣ има много народи по всичкитѣ части на свѣта, които го мирисатъ. Слѣдвало се би да мислимъ, че тютюния съдържа въ себе-си особно ароматическо начало, което дѣйствува твърдѣ приятно на чувството на обонянието. Но оказва се че и това е невѣрно, тъй като въ тютюненитѣ листи, ако и да се заключава особентъ видъ камфора-никотининъ, но неговия ароматъ не е въ състояние да се сравни съ множество други ароматически вещества. Наистина, че при пушенне разни видове тютюнь не се получава всѣкога еднакво приятно усѣщанне въ носа, зависящо отъ вида на тютюния и отъ различнитѣ размѣсвания, които фабрикантитѣ правятъ, когато го приготвяватъ за продажъ. Въ всѣкий случай причината за голѣмото му распространение не е миризмата. Има много ароматически средства, но ни едно отъ тѣхъ не е получило такава извѣстность, както тютюния. — Тютюнения димъ за ония, които не пушатъ бива обикновенно неприятенъ и произвежда, както смомѣнахъ, главоболне, замаяване на главата и кашлица.

Нѣкой отъ ония, които пушатъ тютюнь, могатъ да испущатъ изъ устата си дима въ видъ на тънки струи или въ видъ на търкальца отъ различна величина и намиратъ въ това нѣщо поетическо, което заставлява чловѣка да мечтае, да се забравя и да лети мисленно въ тѣзи облаци отъ димъ.

Но едва-ли нѣкой ще може да опровергае

факта, че пушеннето, смърканието или дѣвченнето на тютюния има неприятенъ видъ. — Представете си една такава картина: нѣколко души насядали, всички мълчатъ, едни отъ тѣхъ дѣвчатъ нѣщо и плюятъ; други пушатъ изъ устата си или изъ носа си ту струя, ту къмба отъ димъ, неприятенъ и вреденъ за здравето и, най-сетнѣ, трети смъркатъ и кихатъ силно. Всѣкий, вървамъ, ще се съгласи, че въ подобна картина твърдѣ малко има привлекателность. Най-сетнѣ, да-ли тютюния не е отъ ония средства, къмъ които чловѣкъ безсѣзнателно прибѣгва съ цѣлъ за предвараването или лѣкуването на болѣсти?

Има дѣйствително нѣщо въ полза на това предположение. Така напр. предполагали, че дѣвчението на тютюния отъ моряцитѣ, въ време на продължително мореплавание, имъ служи за да се предваратъ отъ развитието на кожната болѣстъ цинга (scorbut). Jean Nicot се е старалъ да докаже, че тютюния е лѣкарско растение. Въ Германия и Италия първото свѣдѣние, получено за тютюния, е било това, че тютюния е цѣровито средство.

Но указва се, че дѣвчението на тютюния не може да предвари развитието на скорбута у моряцитѣ, но имъ служи за развлечения, както мислятъ нѣкои французски учени.

На основание много наблюдения тютюньтъ, като лѣкарство, принася повече вреда, отъ колкото полза и сега употреблението му въ медицината почти съвършено е оставено и замѣнено съ други, по-безопасни и по-дѣйствителни лѣкарски средства.

Отсѣгнатѣето на всяко естетическо наслаждение, вслѣдствие противния видъ при пушеннето, смърканието или дѣвчението на тютюния, вредното му влияние върху здравето на чловѣка и, навѣрно, разнитѣ нещастни случаи, които сѣ произлѣзли отъ употреблението на тютюния, сѣ подхвърляли това растение въ разни времена на гонение.

Но безъ да се глѣда на всички законодателни и други мѣрки, не е било възможно да се надвие чловѣческата страсть къмъ пушеннето на тютюния, тъй щото за удовлетворение на това желание и сега се жертвува значителна загуба отъ трудъ, отъ капиталъ и отъ здравие.

Всичко това показва, че тютюния е нѣкакъ си необходимъ за чловѣка, ако и причината на тази необходимость да е мѣчна за постигане. Попитайте ония, които пушатъ тютюнь, защо го употребяватъ; — тѣ ще ви отговорятъ, че пушеннето му за тѣхъ е не само приятно, но даже и необходимо. Но при все това, пакъ тѣхътъ отговоръ не обяснява никакъ причината на необходимостта за пушеннето на тютюния. Ако вий поискате да узнаете за нѣкой, кога и защо сѣ захванали да пушатъ, то може да получите такъвъ отговоръ,

че тѣ сѣ го захванѣли, защото видѣли другитѣ. Слѣдователно причината, която е подбудила отъ начало челоѣка да пуши, смърка или да дѣвче тютюнъ, се е състояла въ едно просто любопитство, въ желаніе да го опитатъ и да подражаватъ това, което правятъ другитѣ. При всичко че хората при първото опитване на тютюня сѣ срѣщали неприятностъ, понеже, както казахме, освѣтъ неприятното чувствувание, нищо друго не се осѣща, то пакъ се явява отново неволно желаніе за да се повтори пушението, до дѣто, малко-по-малко, се обърне на привычка и стане, до извѣстна степенъ, необходимостъ за удовлетворение на това желаніе. Ако поискаме да узнаемъ, по възможностъ, настоящето обяснение на тази необходимостъ, то ще додемъ до слѣдующето заключение. Тази необходимостъ да продължаваме пушението на тютюня се доказва съ това, че тютюня при пушението, смърканнето или дѣвчението, като дѣйствува на нервитѣ въ празнинитѣ на носа, устата и дихателното гърло, раздражава тѣзи нерви. Но колкото по-често човѣкъ прибѣгва къмъ такъвъ родъ възбужденіе, толкова повече то става необходимо, по причина на ненормалното болѣзненно измѣненіе на нервната система. А отъ това се разбира, защо терекійтъ увѣриватъ, че тютюня става за тѣхъ по нѣкога по необходимъ, отъ колкото самото задоволяване чувството на глада или на жаждата. Овзи, който пуши тютюнъ безсѣзнателно намира удоволствие въ него, защото той получава тогава ново раздраженіе и ново възбужденіе на нервната система, вслѣдствие на което чувствувва себе-си по-бодръ и по-способенъ да продължава обичното си занятіе. Като продължава да повтѣри такова раздраженіе, нервната му система постоянно се измѣнява и уморява, или, както обикновенно казватъ, навиква, вслѣдствие на което нормалната му въсприимчивостъ отслабва, тѣй щото, за да се получи първото възбужденіе, тѣбѣ по-силно раздраженіе. Ето защо овзи, който пуши, за да се възбуди, трѣба по-често да употребява по-силенъ тютюнъ; ето защо ни се е случвало да виждаме хора, които постоянно държатъ въ устата си цигара. Съ една рѣчь, челоѣкъ става робъ на своето желаніе, което се е явило най-напредъ като просто безсѣзнателно подражаніе, и което послѣ се е обърнало въ необходимостъ, по причина болѣзненното състояние на организма му.

Медицинскій термометръ.

(Топлопоказателъ.)

Горнийтъ простъ инструментъ, който се намира въ всѣка една болница и у всѣкий об-

разованъ лѣкаръ, трѣбва да се намира въ всѣка една къща. Медицинскій термометръ показва математически — вѣрно, да ли е здравъ челоѣкъ или е боленъ, той посочва, да-ли болѣстѣта е опасна или не и, въ повечето случаи, служи за опредѣляване на самата болѣстъ.

Челоѣкътъ, както и всичкитѣ топлокрѣвни животни, въ нормалното си състояние съхранява една постоянна топлина (температура) на тѣлото си, независимо отъ измѣненіята въ външния свѣтъ. Тази температура, измѣрена съ термометръ въ подмишницата, достига у челоѣка, въ среденъ изводъ, 37 градуса; по-долу или по-горѣ отъ това число, даже на единъ градусъ, доказва вече болѣстното състояние, ако, разбира се, това се продължава нѣкое време. Като прибавимъ още, че измѣненіята на топлината, въ повечето болѣсти, се показва по-рано отъ другитѣ признаци, — то значеніето на термометрътъ, като показателъ на болѣститѣ, става съвсѣмъ ясно.

Уголѣняване на топлината съпровожда повечето болѣсти и се нарича треска, а пакъ по нея се познава и самата болѣстъ. Тѣй като термометра изражава трескавото състояние съ числа, то по тѣхъ твърдѣ често можемъ да познаемъ отъ каква именно болѣстъ страда челоѣкъ, безъ да го видимъ даже.

Трѣба да споменемъ още, че при твърдѣ ниска или твърдѣ висока топлина на тѣлото се застрашава животътъ и такъво състояние на челоѣка служи като предвѣстникъ на близката смъртъ. Тѣй напримѣръ, ако термометрътъ показва у единъ боленъ 34 градуса или още по-доло — то смъртъта е близо; същото означава високата температура — 42 градуса или по-горѣ отъ това число. Читателитѣ виждатъ, че термометра справедливо може да се нарича «показателъ на смъртъта». Но като показва, че животътъ на челоѣка е въ опасностъ, термометрътъ напомнява, че трѣбва да се взематъ най-енергически мѣрки за спасение на живота.

Употребленіето на термометра е твърдѣ просто: той се турга подъ ризата въ подмишницата (която трѣбва да бѣде суха) и ржката се стѣква, тѣй щото термометрътъ да не падне отъ подмишницата. Слѣдъ 10—15 минути се глѣда какъ стои живачния стѣлбъ и показаното число се отбѣлзва.

Медицинскійтъ термометръ се раздѣля, споредъ Целсия, на сто градуса; всѣки единъ градусъ се дѣли на 10 части (десети). На термометра всѣка една десета е показана съ малка черта; петъ десети или една половина градуса е отбѣлзана съ по-голяма черта, а всѣкий единъ градусъ е показанъ съ число. За да се спечели мѣсто, на термометра не сѣ отбѣлзани всичкитѣ 100 градуса, защото твърдѣ ниски или твърдѣ голями числа (по-доло отъ 30, по-горѣ отъ 44) на температурата у челоѣка

не се срѣщатъ. За това на термометра видимъ само числа отъ 30 до 44 (на нѣкои термометри само до 42) градуса и десети на всѣки единъ градусъ.

Като запознахме читателитѣ си съ медицинскитѣ термометри, оставаме за друго време да имъ разправимъ специалното значение на термометра при различнитѣ болѣсти. Въ заключение исказваме още веднажъ желанието да се има во всѣка една къща добъръ и въренъ термометръ, като съвѣтникъ и показателъ на болѣститѣ и на опасността отъ тѣхъ.

За пренасянето на раненитѣ само съ ръцѣ.

Отъ д-ра Г. Фрелиха.

На донсторическитѣ бойни полета участието на другитѣ лица относително раненитѣ ако и да е било малко, но ясно определено. Ранения неприятель убивали немилосердно или го оставили на бойното поле. А своитѣ ранени пренасяли, ако това е позволявало състоянието на здравнето имъ, отъ бойното поле на нѣкое безопасно мѣсто и ги оставяли тамъ на легло, направено, може-би, на бързо отъ листи. При твърдѣ опасни и тежки рани, приятелитѣ на раненитѣ сѣ ги убивали сами, за да ги избавятъ отъ ужасни страдания.

Пренасянето на ранения трѣба да се счита за най-стара и единствена помощъ, съ които хората сѣ били познати още отъ дълбока старостъ. Колкото за средствата, които сѣ се употребявали при пренасянето, то тѣ, въ таково едно време, сѣ били най-прости: силата въ мишицѣтѣ и ръцѣтѣ на носачитѣ.

Въ най-ново време захванатъ пакъ живо да се интересуватъ отъ способитѣ за пренасянето на раненитѣ, посредствомъ на една само мускулна сила. Този способъ, който се употребява и сега отъ необразованитѣ народи, въ сѣмъ си води началото още отъ старо време.

Когато сѣ се трудили да изнамерятъ различнитѣ носилки и кола за пренасяне, никакъ не сѣ зели въ внимание, че пренасянето на раненитѣ може да стане и на ръцѣ само. Затова нека разгледаме този въпросъ по-обширно и да уважемъ, какъ може той да се изпълни на практика и какъ трѣбва да приготвимъ за това нѣмши медицинскитѣ персоналъ (войшицѣтѣ по санитарната частъ).

Пренасянето на ранения има двѣ цѣли: да се премѣсти болния въ безопасно мѣсто и да е близо до жилището на лѣкаря. Ако двѣтѣ тѣзи цѣли сѣ недостижни, то трѣбва да се стараемъ да достигнемъ поне първата отъ тѣхъ. Въпросътъ се състои въ това, по какъвъ начинъ трѣба да пренесемъ ранения съ помощта

само на едни ръцѣ, като същевременно обръщаме внимание на степенята и родътъ на нараняването. Когато болния е раненъ въ такива части на тѣлото, щото не му пречатъ да ходи, тогава не е нужно да го пренасяме посредствомъ вънкашни нѣкои помощи. Повечето хора, които сѣ ранени леко, или въ ръцѣтѣ, или по кожата на туловището, могатъ сами да намѣрятъ безопасно мѣсто или да отидатъ въ лазарета, дѣто превързватъ раненитѣ. На такива ранени трѣба само да покажемъ къдѣ да отидатъ. За тѣхъ повече не ще говоримъ въ тази статия.

Болнитѣ трѣба да се пренасятъ само когато ранитѣ имъ ги правятъ неспособни за ходение. Тази неспособностъ може да бѣде условна или пълна. Тя бѣва условна, ако ранения може да ходи, но съ помощта на нѣкого или на нѣщо. и пълна, ако ранения не е въ състояние никакъ да върви. Въ първия случай ранения само го отвеждатъ, а въ втория — го носятъ.

За отвеждането на раненитѣ.

За да се отведе нѣкой раненъ, трѣба единъ или двама челоуѣка. Съ единъ челоуѣкъ се отвеждатъ такива ранени, у които слабо сѣ повредени мѣкитѣ части на краката или другитѣ части на тѣлото, но които сѣ ослабили много вслѣдствие загубата на кръвта и не сѣ въ състояние да ходятъ безъ нѣколъ вънкашна помощъ. При нараняването на горнитѣ крациници или туловището водача върви около здравата страна на ранения; ако ли нараняването е на долнитѣ крациници, безъ да сѣ ранени въ същото време горнитѣ, то той (водача) върви около болната страна на ранения. Последния тура ръката си въ ръката на водача и се поддържа по този начинъ на него. Водача може тѣй сѣщо да обхвати ранения съ една си ръка отъ задъ — подъ мишцата, а последния да обвие съ ръката си шията на водача, а въ другата си ръка да вземе нѣкоя подпорка (тояга, пушка, копѣе и т. н.)

По тежко болнитѣ или раненитѣ, които могатъ до нѣидѣ да ходятъ, иматъ нужда отъ двама водачи — по единъ отъ всѣка страна. Ранения обхваща съ двѣтѣ си ръцѣ и една и другия за шията, или пакъ водачитѣ го водятъ подъ мишница; въ свободнитѣ си ръцѣ тѣ носятъ дрѣхитѣ на болния.

Пренасяне на ранения.

При повреждания, които препятствуватъ на ходенето, слѣдов., при средни и тежки наранявания на краката, главата, грѣдитѣ, корема, при примиренето и пр., болния трѣба да се пренесе съ единъ, двама, или трима челоуѣка (за употреблението на носилкитѣ тукъ не говоримъ). Пренасяне съ помощта на единъ

человѣкъ е неудобно за тежко ранения и може да послужи само за едно кратко време. При това носача пренася ранения на гърбъ или на ръцѣ.

Пренасяние ранения на гърбъ става само въ такива случаи, когато той по родътъ и мѣстото (свирката, петата) на нараняването не се нуждае отъ постоянний надзоръ. За да може по-лесно да се повдигне ранения на гърбъ, трѣба да се гуди на едно мѣсто, което да е по-високо отъ земята, напр., на нѣколко натрупани една върху друга раници. Носачътъ стои предъ болния, обръща се къмъ него гърбомъ и го повдига на гърба си. Ако ли болния стои твърдѣ на ниско, или е падналъ на колѣнѣ, носача колѣннич само съ една кракъ, обръща се гърба къмъ болния, а съ другия си кракъ се опира здраво на земята. Слѣдъ това болния обхваща съ двѣтъ си ръцѣ шията на носача и въ това време последния, като улови ръцѣтъ на болния, — подига се заедно съ него. (Носенето на болния се облекчава още повече, ако на кръста на носача се тури нѣкое сѣдлообразно приспособление).

За пренасяние болния на ръцѣ, носача трѣба да колѣннич само съ единия си кракъ, който е къмъ болния, а съ другия кракъ да се опира на земята, като го свие въ колѣното. Слѣдъ това той обхваща съ едната си ръка кълката (отъ долу), а съ другата — гърба на болния, който пъкъ отъ своя страна олави шията на носача съ опази ръка, която е по-близо къмъ носача; подиръ това той премѣства болния на крака си, който е свитъ въ колѣното, и малко по-малко се издига.

При носенето на болния съ двама (или трима) човѣка нисква се едновременно и обмисленна дѣятелностъ, която се облекчава съ това, че този носачъ, комуто се е паднало да изпълни най-трудната задача, дава заповѣдъ за изпълнение на отдѣлнитъ приеми, като: «земай», «дигай», «тръгвай», «стой», «слагай!» Когато носачитѣ вървятъ наедно съ болния, правятъ малки равномерни раскрани. При това болния се носи, или сѣднѣлъ, тъй щото краката му висятъ, или полулѣгнѣлъ, при което краката му се носятъ на ръцѣ.

Болния се пренася сѣднѣшкомъ по слѣдующия начинъ: ако той не си е изгубилъ съзнанието и ако е въ състояние да стои на земята — правъ или на колѣнѣ, то носачитѣ го обикалятъ отъ всяка страна по такъвъ начинъ, както спомѣнахме по-горѣ, при пренасянето на болния съ единъ човѣкъ. Като се наклонятъ къмъ болния, който ги обхваща съ двѣтъ си ръцѣ, подмѣкватъ ръцѣтъ си подъ колѣнѣтъ на болния, послѣ подъ кълнитъ му, и като си съединятъ единъ-другъ ръцѣтъ, издигатъ на горѣ сѣднѣщия човѣкъ. Въ свободнитъ си ръцѣтъ носятъ дрѣхитѣ на болния или пъкъ го пре-

гръщатъ взаимно. Работата на носачитѣ се облекчава при пренасянето на болния съ четири ръцѣ. Въ такъвъ случай една носачъ улавя съ дѣсната си ръка лѣвото рамо на другия, а съ лѣвата си ръка — дѣсното му рамо. (Вмѣсто на ръцѣ, болния може да се тури на пушка, на кавалерийска сабля и на други подобни, крайщата на които се държатъ въ ръцѣ отъ носачитѣ. Освѣтъ това на пушката може да се тури и раница или др. подобно). Ако болния се намира въ безсѣзнателно състояние, то за да се пренесе сѣднѣшкомъ носачитѣ колѣнничатъ около него по горѣописания начинъ. Слѣдъ това лѣвия носачъ промѣква лѣвата си ръка, а дѣсниа — дѣсната си ръка подъ кълката на болния, съединяватъ си дланитѣ и образуватъ по такъвъ начинъ сѣдалище за болния. Свободнитѣ ръцѣ на носачитѣ се кръстосватъ на гърба на болния, когато обхващатъ отъ задъ.

Въ сѣднѣщо положение ранения може да се пренесе съ двама души на по-далечно разстояние. Трудътъ на носачитѣ се облекчава още повече, ако пренасятъ болния на нѣкоя дѣска, полецъ, рогозка, платъ и друг. т.

Въ полулѣжащо положение болния може да се пренесе съ двама души; въ такъвъ случай краката му не трѣба да висятъ, а да се намиратъ въ хоризонтално положение. Ако той се намира въ съзнание, то той се пренася съ двама души по слѣдующия начинъ. Единъ отъ тѣхъ колѣннич предъ болния и го обхваща така, както спомѣнахме по-горѣ, когато говорихме за пренасянето на ранения съ единъ човѣкъ; другия носачъ промѣква ръцѣтъ си подъ колѣнѣтъ на болния и така го издига на горѣ. Този способъ се оказва много съобразенъ съ цѣльта при подигането и пренасянето на болния отъ единъ креватъ на другий, при слагането му въ кола и снемането му отъ тѣхъ. Другия способъ се състои въ това, че предния носачъ се обръща съ лицето къмъ ранения, колѣннич предъ него до здравия му кракъ, обхваща съ ръка по-близкото до него колѣно, а съ другата ръка — стѣпалото. Задния носачъ може да стои на колѣнѣ задъ болния, да тури подъ него нѣкоя кърпича или поясъ и да улови двата му краца. Въ такъвъ случай ранения ще сѣднѣ на пояса и ще се опира съ гърба си до гърдитѣ на задния носачъ.

Ако болния е въ безсѣзнанне, то може да се пренесе лѣжнѣшкомъ съ двама души така: предния носачъ се промѣква между краката на болния и обхваща съ ръцѣтъ си колѣнѣтъ му по направление отъ вѣнъ на вѣтрѣ; задния носачъ стои задъ болния, промѣква си ръцѣтъ подъ мишницитѣ и обхваща гърдитѣ му, като си кръстосва върху тѣхъ ръцѣтъ.

Пренасяние съ трима човѣка е добро и необходимо за ранени съ значителни повреди, особено за такива, на които краката

съ пречупени и които трѣба да се носят на далечни разстояния. Колкото се касае до начина на пренасянето, той зависи най-много от това лѣжишкомъ или сѣдишкомъ може да се пренесе болния. Ранения може да сѣдне въ такива случаи, когато се иска, щото третия человекъ да не държи друго, освѣнъ пречупения кракъ на болния. Останалитѣ двама носачи обхващатъ ранения така, както тѣ биха желали да го пренесатъ сѣдишкъ. При това трѣба да се обърща внимание на кое мѣсто е строшенъ крака и въ съзнание ли е болния или не.

Ранения трѣба да се пренесе полулѣгналъ, когато двата му крака сѣ строшени или пъкъ много повредени или, най-сетнѣ, когато сѣ строшения кракъ трѣба да се превърже и здравия на-едно. Въ такъвъ случай третия носачъ пакъ върви около болния, като му държи краката, спорѣдъ единъ отъ описанитѣ горѣ способи. Останалитѣ двама обхващатъ болния пакъ по такъвъ начинъ по какъвто се пренася болния сѣдишкомъ: улавятъ се за ръцѣ така, щото болния да сѣди само на едни ръцѣ и да се опира съ гърба си на другитѣ.

Предпазително присаждане срѣщу бѣса.

Докторъ Пастеръ, прочутиятъ френски ученъ, си турилъ за цѣлъ да изнамѣри едно средство, което да цѣри ухапанитѣ отъ бѣсни кучета. Отъ Ноември 1883 г. до сега той непрестанно правеше опитвания върху животнитѣ и, най-сетнѣ, предъ малко се одързостилъ да цѣри и единъ человекъ, който билъ ухапанъ отъ бѣсно куче и го излѣкувалъ. Ето най-краткото описание на Пастер'овия способъ:

Ако се вземе едно парченце отъ грѣбначния мозакъ на умрѣлото бѣсно куче и се тури подъ ципата на главния мозакъ (за тая цѣлъ отварятъ кухнята на главата и, щомъ турятъ парченцето, зашиватъ раната) на едно животно, то послѣдното, слѣдъ 14 дена, става бѣсно и умира. Сега взематъ едно парченце отъ грѣбначния мозакъ на това умрѣло бѣсно животно и, по горѣ-казания начинъ, присаждатъ съ него друго животно (пакъ въ главата). Послѣдното става бѣсно, умира, а мозака отъ него се присажда на трето животно и тъй нататъкъ. Ако по описания начинъ се присаждатъ 20 до 25 животни, то се забѣлѣзва, че послѣднитѣ отъ тѣхъ ставатъ бѣсни не чрезъ 14, но слѣдъ осемъ дена. Попататъшни присаждания, сирѣчь ако отровата, отъ която се развива бѣса, мине още презъ 25 до 90 животни, то времето за появението на болѣстата се съкратява до седемъ дена.

Пастеръ забѣлѣжилъ, че грѣбначния мозакъ отъ умрѣлитѣ бѣсни животни, ако се тури на

сухъ въздухъ, лека-по-лека изгубва болѣстнотворната си сила, тъй щото отъ присаждането на съвършено сухия грѣбначния мозакъ не се развива вече бѣсътъ. Но въ същото време присаждането съ материя, приготвена отъ изсушенния мозакъ на бѣснитѣ животни, прави присаденното животно не въсприемливо къмъ бѣсътъ. Въ тази истина Пастеръ се убѣдилъ чрезъ многочисленни опитвания. На едни животни той правилъ предпазителни присаждания съ сухия мозакъ на бѣснитѣ; а на други животни не ги правилъ; слѣдъ това присаждалъ и единитѣ и другитѣ съ прѣсенъ грѣбначенъ мозакъ на бѣснитѣ животни и винаги присаденнитѣ сѣ оставали здрави, а другитѣ получавали бѣсътъ и умирали.

Това откривание на Пастера още било твърдѣ далече отъ практическа полза за человекъ, защото не се е знаало, да-ли и за него подобна материя ще има предпазителна сила; а и кой человекъ е можалъ да се съгласи да си присади за опитъ бѣсътъ?

На 4 Юлий т. г. въ Елзасъ едно бѣсно куче ухапало нѣколко человекъ, между които се намирало и 9-годишно момче, на име Мейстеръ. Момченцето е било много злѣ и на много мѣста ухапано, тъй щото у него положително трѣбвало да се очаква избухването на бѣса, по-неже отъ раскриането на поменатото куче сѣ се убѣдили, че то на-истина е било бѣсно. Бащата на нещастното момче, като се научилъ за Пастер'овото откривание, се обърналъ къмъ него и го помолилъ да прави каквото ще съ сина му, да се опитва да го отърве отъ върната смъртъ. Като се посвѣтвалъ съ другитѣ извѣстни въ Парижъ лѣкари, Пастеръ се е рѣшилъ — съ голѣмо безпокойство (*cruelle inquiétude*) — да опита на человекъ своето откритие, което било потвърдено у животнитѣ.

Ний изоставяме подробноститѣ по приготвенето на предпазителната бѣсна материя, за която дадохме по-горѣ общо понятие, защото тѣзи подробности интересуватъ само лѣкаритѣ. Пастеръ присадилъ на Мейстера лека-по-лека все по-силна материя и достигналъ това, щото и най-силната, която у неприсаденнитѣ животни сигурно развива бѣсътъ, оставала безъ послѣдствие за Мейстера, който и до сега си останалъ живъ и здравъ.

Твърдѣ много лѣкари признаватъ този случай за доказателенъ за Пастер'овото откривание; това се потвърдява отъ многочисленнитѣ почести, оказани отъ разни страни на Пастера, когато и по-преди много уважавали за неговитѣ неоцѣнимы услуги на науката и человекъството. Но за всеобщо признание на неговото откривание за предпазителното присаждане на бѣса се изискватъ още много подобни опитвания върху человекъ. Трѣба да се има

предъ видъ, че не всѣкий чловѣкъ, ухапанъ отъ дѣйствително бѣсно животно, неизбѣжно получава бѣсътъ, но че много отъ ухапанитѣ оздравятъ и безъ никаква помощъ, когато другитѣ умиратъ, ако и да имъ се даде помощъ отъ най-прочутия лѣкаръ въ свѣта. Отъ статистическитѣ исчисления, събрани по този въпросъ въ Франция, се оказва, че числото на умрѣлитѣ отъ бѣсътъ (презъ 1880—1883 год.) се колебае отъ 8 до 16 процента, сирѣчь, отъ 84 до 92 лица на стотѣхъ, ухапани отъ бѣсни животни, си оставатъ здрави. Никой не може за сега да рѣши скептическитѣ въпросъ: дали и онова момче не би си останало живо и безъ предпазителното Пастер'ово присаждане? ¹⁾

Блатна треска.

Отъ д-ра Н. Петрова.

Блатната треска е нарѣчена така, понеже тя се развива и върлува въ ония мѣста, близо до които се намиратъ блатата. Испаренията, които се подигатъ отъ блатата, отъ нискитѣ прибрѣжни мѣстности и отъ нанесена почва, предизвикватъ въ чловѣка особено болѣдуване, което се развива въ повечето случаи полека (хронически); подобно влияние на блатнитѣ испарения е отъ само себе-си разбрано, защото здравнето на туземца (мѣстенъ жителъ) се намира постоянно подъ дѣйствието на неблагоприятни испарения на почвата, отъ което и се разстройва лека-по-лека. На ново пришелцитѣ блатнитѣ испарения могатъ да дѣйствуватъ по силно и да причиняватъ по-голямо ослабване, когато наближава силна треска. Тѣй сѣщо могатъ да се разболѣятъ и самитѣ туземци и да подпаднатъ подъ влиянието на испареннето на почвата, ако оставятъ обикновенитѣ си предпазвания.

Сѣдността на веществото, което заразява чловѣка, и което се отдѣля отъ блатата и рѣкитѣ, за насъ е неизвѣстна; но е доказано положително, че гниеннето на остатѣцитѣ отъ растителното и животното царство, слѣдъ испарѣждането на водата отъ нея, благоприятствува за развитието на блатния ядъ. Колкото е по-близо блатото и колкото е по-силно влиянието на топлината върху влажната земя, толкова по-бързо се отдѣлятъ испаренията, и толкова по-лесно се заразява чловѣкъ отъ блатния ядъ. Заразителното вещество се вѣква въ чловѣка чрезъ дишане и чрезъ храносмилателнитѣ органи, но отъ едно лице на друго не

се предава, като че се изгубва въ болния слѣдъ като го зарази. Никакъ не трѣба да се боимъ, ако стоимъ или се разговаряме съ хора, страдащи отъ блатна треска, че ще се заразиме; ако дѣйствително се забѣлѣзва, че много лица въ едно и сѣщо време страдатъ отъ сѣщата болѣстъ, то това не значи, че болѣстъта е прилѣпчива, но че зависи отъ влиянието на мѣстността, около която живѣятъ заразенитѣ. Блатистата почва влияе еднакво на всичкитѣ туземци и произвежда еднакви явления, защото причината на развитието имъ е у всѣкого една и сѣща. Вѣтроветѣ могатъ да разнасятъ блатнитѣ испарения горѣ-долу на отдалечени пространства; но въ повечето случаи влиянието на испаренията се ограничава само въ извѣстни блатни мѣста и заразителното вещество — само като исклучение — може да се пренесе на нѣколко километра. Както при всичкитѣ други болѣсти, тѣй и при заразяването отъ блатната треска, потребна е извѣстна въсприимчивость, за да приема чловѣкъ тази болѣстъ. Кѣмъ числото на такива предрасполагащи причини принадлежатъ всички ония неразположения, отъ които отпадатъ силитѣ на чловѣка, като напр. загубата на кръвта, глада, сюрдюлюка и др. т. Ако чловѣкъ, поне веднажъ, е болѣдувалъ отъ блатна треска, то той лесно може пакъ да се разболѣе, ако отиде въ нѣкои ниски или блатни мѣстности. Всѣка настинка може да предизвика у такъвъ човѣкъ изново блатната треска.

При изслѣждане лицата, умрѣли отъ тази болѣстъ, оказало се е, че далака имъ е увеличенъ до твърдѣ голѣми размѣри: три, четири и даже повече пѣти отъ обикновенната си величина. Тѣй сѣщо се е забѣлѣзало, че и черния дробъ и бѣбрецитѣ били увеличени и измѣнени; тѣзи измѣненни по-лесно се виждатъ у хора, които много време сѣ страдали отъ блатната треска. Всичката кръвъ става водна, бѣлезникова и небогата съ бѣлтѣкъ; измѣнението на кръвта зависи отъ поврежданието на далака и на дроба, които иматъ твърдѣ голѣмо значение за образуването на кръвта и за храненето.

Болѣстъта, която се произвежда отъ влиянието на блатнитѣ испарения, се явява въ нѣколко вида. Най-простия отъ тѣхъ се състои въ това, че болния всѣкий день (всѣкидневна треска) или презъ день или, най-сетѣ, презъ два дена, и то въ извѣстни часове, усѣща студъ, жаръ и потъ, което съставлява тѣй нарѣченихъ пристѣпъ на треската; това състояние на болния трае 2 или 3 часа и рѣдко повече, слѣдъ което болния се чувствува съвършено здравъ. На другия день, въ сѣщитѣ часове, настѣпва пакъ сѣщото състояние, слѣдъ което пакъ болния оздравя. До дѣто се появятъ първитѣ тръпки, много пѣти се усѣща общо не-

¹⁾ Въ общия печатъ имаше вече извѣстие, че едно момче, което е било присадено отъ Пастеръ съ предпазителна материя, все пакъ умрѣ отъ бѣса.

расположение, както при другитѣ заразителни болѣсти, което се исказва въ това, че охотата къмъ ъдене, къмъ работение се изгубва и тѣлото се разслабва. Съ настѣпването на трѣпкитѣ, горѣщината на тѣлото се повишава, тъй щото кожата се сгорѣщава много скоро. Щомъ се появи по тѣлото потъ, топлината захваща да спада бързо, до дѣто достигне до нормалното си състояние. Ако топлината на тѣлото расте постепенно, то болния не чувствува трѣпки, но додѣто се свърши пристѣпа, той става виръ — вода отъ потъ.

Колкото по-рѣдко настѣпва треската, и колкото по-малко трае, толкова по-добъръ е за болния, защото при подобно течение на болѣстѣта здравнето се разстройва по-малко, отъ колкото при често настѣпване на треската. Въ рѣдки случаи треската сполѣтва човѣка 2 пъти въ денонощието, което, разбира се, изнурява силно болния. Най-вѣренъ признакъ на блатната треска се счита, че тя се повтаря въ сѣщиятъ часъ на втория или третия день. Много пъти треската се продължава толкова, щото не дава отдихъ на болния и лесно може даже да го умори (злосторна треска).

У хората, които живѣятъ около блатата, твърдѣ често се развива особно състояние, извѣстно подъ името блатно лошавосочие; то се изражава съ общо изнеможение, съ набирание вода въ различнитѣ части на тѣлото, съ появляването на сюрдюлюкъ, съ чести кръвотечения изъ носа и т. н. Болнитѣ иматъ желтеникъвъ, изнеможенъ видъ и се оплакватъ отъ постоянни трѣпки, ако и да не усѣщатъ, че горѣщината на тѣлото имъ се повишава. При продължително влияние на блатистата почва, туземцитѣ разстройватъ съвършено здравнето си и умиратъ въ повечето случаи отъ набиранията вода въ корема. Ония хора, които сѣ се преселили въ блатисти мѣста, разболѣватъ се по-скоро отъ туземцитѣ, но ако се изселятъ отъ ония мѣста, то могатъ да се избавятъ отъ треската. Когато блатата замразнѣтъ то заразяванията се намаляватъ, но щомъ настѣпи пролѣтѣта и блатата се размразятъ, то заразяванията се увеличаватъ. Силнитѣ горѣщини, които изсушаватъ блатистата почва, тъй сѣщо намаляватъ числото на болнитѣ; но до дѣто блатото се изсуши, горѣщото и влажното лѣто увеличава силно опасността и числото на заболѣлитѣ.

Лѣчението на блатната треска се раздѣля на два отдѣла: първия отъ тѣхъ има за цѣлъ да предупреди заразяванията чрезъ унищожение на блатата; къмъ втория принадлежи собственно лѣчението на треската и на блатното лошавосочие. Отъ само себе-си се разбира, че най-добро средство, за да се предупреди заразяването отъ треската е да се пресушѣтъ блатата и влажнитѣ мѣстности. Пресушаванieto на бла-

тата посредствомъ канали и развѣждане на растения, които поглѣщатъ влагата, трѣбва да съставлява първа и пряма обязанностъ на обществата, къмъ които се отнася грижата за народното здравие, а расходитѣ по това дѣло се съпровождатъ съ блѣскави успѣхи.

За да предваримъ началото на треската, най-добъръ е да даваме на болния хина (сулфатъ) по 5 или 10 грана на веднажъ, 3 часа предъ началото на треската. Това лѣкарство може да се добива отъ аптеката, и може да се употребява 2 или 3 недѣли слѣдъ преминаването на треската, но въ малки количества (по 3 грана). Другитѣ горчиви растения, напр. трилистникъ, хрѣтъ и т. н. сѣ тъй сѣщо ползвоти за блатната треска, особено въ края на болѣстѣта и при блатното лошавосочие. Трилистника (*folia trifolia fibrini*) се дава въ видъ на чай или въ ракиенъ настой, съ малка чашка, 2—3 пъти въ денонощието. Въ време на пристѣпа най-умѣстно е, болния да пие чай отъ липовъ цвѣтъ или отъ малина; тъй сѣщо добъръ влияе и капиновия сокъ и то като постоянно питие. При значителни изнурения, необходимо е да подържаме силитѣ на болния съ мляко, смѣсено съ ракия или съ вино. За неизлишно считаме да спомѣнемъ, че въ блатиститѣ мѣста, необходимо е да спимъ на по-високо отъ земята и споредъ това дюшметата трѣбва да се строятъ 2 или 3 аршина високо надъ земята.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

I. Въмѣсто 23-я брой, даваме на читателитѣ си заглавенъ листъ, съдържание и извлечение отъ пробнитѣ броеве, тъй щото, заедно съ послѣднитѣ, сѣ издадени 25 броя на в. «Здравие».

II. Редакцията най-учтиво моли долопоказанитѣ гг. абонати да ѣ проводятъ дължимото за в. «Здравие», които сѣ го получавали презъ 1885 година:

К. Атанасовъ, София.

Т. М. Ахтаровъ, Трънъ.

И. Х. Бѣлобродовъ, Разградско.

К. Т. Бозвелневъ, Казанлъкъ, 5 екземп.

Ил. Бѣсковъ (за М. Залковъ), Шуменъ.

Ст. Х. Бѣчеваровъ, Варна.

Б. Бѣнчевъ, Варна.

Т. М. Байкушевъ, Трънъ.

Гюра Байкушевъ, Трънъ.

Юца С. Байкушевъ, Трънъ.

Беровъ, Попово.

К. Балабановъ, Вратца.

Т. Брѣнчовъ, Руссе.

Хр. Бойчевъ, Орханне.

А. Вачовъ, Силистра.

А. Л. Вълчевъ, Ловечъ.

П. Г. Главановски, Трънъ.
 Д. К. Гайдарский, Шуменъ.
 Гърбовъ, Никополъ.
 Др. Гороновъ, Троянъ.
 Друж. «Напрѣдокъ», Елена.
 С. Т. Давидовъ, Драма, 2 екз.
 Д-ръ Й. Добреско, Никополъ.
 Сим. Дрънскій, Пловдивъ.
 З. П. Димитровъ, Трънъ.
 Друж. «Развитие», Вратца.
 Д., Силистра.
 М. Жевелековъ, Ломъ.
 Хр. Димитровъ, Кюстендилъ.
 Подпор. Дмитриевъ, Габрово.
 М. Н. Драгоковъ, Ловечъ.
 Б. П. Джанбазовъ, Ловечъ.
 Е., Силистра.
 Г-жа Желѣзкова, Ловечъ.
 З. Жандовичъ, Добричъ.
 Т. Златаровъ, Варна.
 Д-ръ Н. Кутевъ, Ямболъ, 2 екз.
 В. Качулевъ, Ямболъ, 2 екз.
 В. Кантарджиевъ, Ямболъ, 2 екз.
 С. Капендаровъ, Трънъ.
 К. Каравановъ, Трънъ.
 С. Каравеловъ, Ломъ.
 Д. Караджиковъ, Шуменъ.
 А. Кръстевичъ, Свищовъ.
 Т. Манчовъ, Вратца.
 Б. Мокревъ, Панагюрище, 5 екз.
 Мелихоръ, Никополъ.
 Г. Мариновъ, Балчикъ.
 П. Михайловъ, Трънъ.
 В. Мариновъ, Силистра.
 Г. Мацанкиевъ, Кула.
 Н. Митрановъ, Варна.
 К. Николовъ, Никополъ.
 С. Николовъ, Силистра.
 К. Ночевъ, Ломъ.
 Г. Николаевъ, Кесарево.
 П. М. Парапановъ, Вратца.
 Г. Н. Поповъ, Вратца.
 А. Д. Печениковъ, Вратца.
 Н. Петровъ, Разградъ.
 Н. Пановъ, Силистра.
 П. Пенчевъ, Добричъ.
 С. Д. Пинтевъ, Ловечъ.
 П. Н. Петрова, Кочариново.
 Хр. Пелевъ, Никополъ.
 А. Попповъ, Ново-Село, Никополъ.
 С. Н. Попповъ, Бѣла.
 Н. Русевъ, Ямболъ.
 Н. П. Стефаносъ, София.
 С. Соколовъ, София.
 Г. Стояновъ, Трънъ.
 А. Славовъ, Силистра.
 С. Синивирский, Добричъ.
 К. Стояновъ, Добричъ.
 А. Сокачевъ, Вратца.
 Н. Стояновъ, Правадия.

Н. Симионовъ, Севлиево.
 Хр. И. Тупчевъ, Пещера.
 С. Топаловъ, Попово.
 Ученолюбиво Дружество, Стара-Загора.
 Училищно Наст., Никополъ.
 А. М. Филипповъ, Рахово.
 Г. Л. Цончевъ, Габровница.
 Читалище «Братство», Айтосъ.
 Хр. П. Чакмаковъ, Ямболъ, 3 екз.
 Н. Черневъ, Ямболъ.
 Г. Чакъровъ, Варна.
 Ив. Христовъ, Севлиево.
 Д-ръ Хауцингеръ, Никополъ.
 Ст. Христовъ, г. Орѣховица.
 П. Ц. Шимширевъ, Търново.
 Н. Шеревъ, Добричъ.
 Ив. Ж. Янновъ, Бѣбадагъ.

ОБЯВЛЕНИЯ.

Останалитѣ въ редакцията екземпляри
на в. „ЗДРАВІЕ“ за 1885 г.

ПОДВЪРЗАНИ

се продаватъ по седемъ лева за цѣлата година. — За испращаннето се прилага 50 стот. — Паритѣ се проваждатъ въ редакцията съ пощенски записи.

Излѣзи отъ печатъ книжката:

Общодостъпни свѣденія върху

СИФИЛИСЪТЪ (френга)

и мѣрkitѣ за предпазване отъ него.

СЪДЪРЖАНИЕ: Няколко думи върху проституцията. Отъ д-ра Б. А. Окса. — Сифилисъ. Отъ д-ра Н. Петрова. — Влияніето на сифилиса върху намаляването на населението. По Фурни. — Лѣкуване отъ сифилисъ. Отъ д-ра С. В. Григорова. — Предпазване отъ сифилисъ. Отъ д-ра Б. А. Окса. —

Цѣната на тази книжка е два гроша (40 стотинки), които могатъ да се испращатъ въ Варна, до редакцията на в. „Здравіе“ съ пощенски марки. За книжаритѣ отстъпка 20%.

СЪДЪРЖАНИЕ: Заключителни думи. — Училището и долѣтъ. Отъ д-ра Бока. Преводъ С. Х. Н. — Хранение и диета (грай). Отъ проф. Т. Билгрома. — За тютюнкъ. Отъ проф. Н. М. Догеля. — Медицинскій термометръ. — За препасието на раненитѣ само съ рѣкъ. Отъ д-ра Г. Фрейлиха. — Предпазително присаждане срещу бѣса. — Блатна треска. Отъ д-ра Н. Петрова. — Отъ редакцията — Обявление.